

ניסים אבישר. טיפול פוליטי: פסיכותרפיה בין האישי לפוליטי.

תל אביב: רסלינג. 2014. 202 עמודים

קרן פרידמן-פלג*

פרסום ספרו של ניסים אבישר הוא נקודת ציון משמעותית בשיח ער ותוסס המתקיים בשנים האחרונות, הגם שבאופן לא רציף ולא ממוסד, בין אנשי טיפול ובין אנשי מדעי החברה. פסיכיאטרים, פסיכולוגים קליניים ועובדים סוציאליים מכאן והיסטוריונים, סוציולוגים ואנתרופולוגים מכאן עסוקים, כל אחד ואחת ממקומו וממקומה, בשאלה מה לו לעולם התוכן ה"טיפולי" עם זה המסומן כ"פוליטי". כפי שטוען גם אבישר בפתחת הספר, נראה כי מדובר ב"שני קטבים מנוגדים של דיכטומיה מוחלטת: האחד פרטי והאחר ציבורי, האחד מופשט (וקשור בנפשי או ברוחני) בעוד השני מציאותי ומוחשי, באחד נוכחים בעיקר רגש ואמפתיה ואילו בשני כוחות ואינטרסים, הראשון נתפס כאלטרואיסטי והאחרון כמשרת מניעים של יחיד או קבוצת כוח מסוימים" (עמ' 17). על רקע הפיצול הזה אבישר מבקש לעשות מעשה: לקעקע את ההבחנה הקטגוראלית בין שני עולמות התוכן הללו, באמצעות התבוננות באותם צמתים שבהם נכרכו האחד בשני, ומתוך כך לנסח הזמנה חדשה להרחבת מנעד אפשרויות הסיוע ולהעמקת טווח הנגיעה של אנשי הטיפול, מן ההקשר האינטר-פסיכי של היחיד אל העולם החברתי שהווייתו משוקעת בו.

לצורך מימוש המנדט שלקח לעצמו, הספר מחולק לשלושה שערים: "תיאוריה", "פרקטיקה" ו"המקרה הישראלי". לאחר שהוא נדרש להגדרה בסיסית של מושגי המפתח שעמם הוא יוצא לדרך, הטיפולי והפוליטי, מקדיש אבישר את השער הראשון - "תיאוריה" - להתבוננות יסודית בקשר שבין שתי פקעות אלה של רעיונות, אידיאות וערכים. הוא מתאר, בכל פעם מזווית אחרת, עד כמה מי שנתפסות כמוציאות זו את זו ארוגות למעשה האחת בשנייה. בחלק זה מובאות דוגמאות שאחת הבלוטות בהן היא פעילותם של פסיכולוגים למען מטרות פוליטיות למן ראשיתו של השיח הטיפולי בסוף המאה ה-19 בואכה המאה ה-20; דוגמה בולטת נוספת היא העיסוק בקשר שבין שאלות על "אישיות" למאפייני הסדר החברתי, בתרומה החברתית הגלומה ב"ריפוי" של האינדיבידואל. את שנות השמונים של המאה הקודמת מזהה אבישר כנקודת מפנה בחיכוך הטעון שבין הטיפולי לפוליטי, כאשר השפעתן של גישות פוסט-מודרניות ופוסט-סטרוקטורליות מחלחלת לשיח הטיפולי. "מכאן", הוא מסביר, "הדרך להכללת משתנים 'פוליטיים' רחבים של מטפלים ומטופלים בניתוח תהליכים פוליטיים קצרה מאוד" (עמ' 38).

בשער המוקדש לפרקטיקה נע אבישר מן המערכתי לאינטימי. הוא בוחן את הזיקה בין הטיפולי לפוליטי במסגרת תכניות הלימוד וההכשרה של אנשי הטיפול, מציג כללי אצבע המאפשרים גישות פוליטיות בחדר הטיפולים (ובהם למשל תודעה ביקורתית, הקפדה על הקשר והתייחסות ישירה לקהילה), ומסיים בהצגת רגעי אמת שבהם מחוללת הפוליטיקה בחדר הטיפולים. סיפורו של שאול, מטופל בן 42 שחזר בשאלה, או סיפורו של מטופל עם עבר אקטיביסטי שפיתח תחושת אין-אונים ופסיביות ממחישים מהו קשב פוליטי, על המורכבויות והתועלות שבו. יפה לראות כי מה שהיה לאחד מסממני הכוח של אנשי הטיפול - הגישה הנוחה שיש להם לסיפורים אישיים ואינטימיים של מטופלים, המשמשת לא אחת מקור לפופולריות הולכת וגדלה של אנשי טיפול

* בית הספר למדעי ההתנהגות, המסלול האקדמי - המכללה למינהל

כסופרים וכוכבי טלוויזיה - מגויס כאן לא להאדרת שם המטפל/ת, ולא לחגיגת איכויות כמו שחרור וגאולה שנקשרו במלאכת הטיפול, כי אם דווקא לחשיפת אבני החצץ והמהמורות שעמם מתמודדים המטפל והמטופל במפגשיהם זה עם זה.

השער החותם את הספר הוא "המקרה הישראלי". בשער זה מתכנס אבישר ומשרטט את מרחב האפשרויות, הגבולות והמגבלות שטומן בחובו חיבור מודע ומכוון בין הטיפולי לפוליטי במקום רווי בפוליטיקה ובמחלוקות כמו זה הישראלי. חלוקה לשש תקופות, החל משנת 1948 ועד שנת 2004 ואילך, מאפשרת למחבר לבחון את היחס בין הנרטיב של הפרופסיה הטיפולית בישראל ובין הנרטיב הלאומי ולהאיר רגעים של הצטלבות ביניהם, כמו זה שבין האינתיפאדה הראשונה לתנועת "אימות" ואיגוד "עו"סים שלום - עובדים סוציאליים לשלום ורווחה". בפרקים החותמים את השער מגיע - אולי מעט מאוחר מדי - מה שהוא בעיניי שיאו של הספר, וללא ספק תרומתו המשמעותית ביותר להתבוננות ביחסים שבין הטיפולי לפוליטי. על בסיס ניתוח של שאלונים מתאר אבישר כיצד "הפסיכולוגיה הקלינית מפולגת ומסוכסכת" בכל הקשור ביחסם של אנשיה למה שמזוהה כ"פוליטי" (עמ' 145). אבישר מציף מתחים על רקע אתני, מגדרי, דתי, וכאלה שבין יהודים לערבים ובין ימין לשמאל, ובאמצעותם מבחין בין מה שהוא מכנה "שני מחנות". במחנה הראשון נמצאים אלה, והם רבים, הרואים את המרחב הטיפולי כסטרילי ואת עצמם כאנשי טיפול, כמי שמחויבים לערך הניטרליות. במחנה השני נמצאים אלה המכירים במטען הפוליטי המתלווה לעבודה הטיפולית ובהיותו משא בלתי נמנע כמעט.

התבוננות אחרת, נוסף על זו המבוססת על תפיסת השסעים המאפיינים את החברה בישראל, עשויה להיות מינורית יותר ומערכתית פחות. זוהי נקודת מבט שאינה מחויבת בהכרח לרצף ליניארי של התפתחות מעמדה אחת לשנייה או לזיקוק נרטיב לוגי של יחסים בין מערכות סגורות לכאורה, שבתוכן נפערים קווי שסע, פילוגים ופיצולים, אלא נותנת מקום נרחב לאנשי טיפול ורואה בהם שחקנים חברתיים העוברים תהליכי הכשרה פרופסיונליים שונים, נמצאים במיקומים אתניים ומעמדיים מסוימים, תופסים עמדות ארגוניות שונות ולכן גם מקדמים "אידיאולוגיות קליניות" מגוונות.¹ קריאה ניואנסית שכזו מזמינה תשומת לב להפכפכות של עמדות מקצועיות ולנוילות של קווי הגבול התוחמים "מחנות". זאת ועוד, כנגד ההנחה כי קיימת סימטריה מערכתית בין הטיפולי לפוליטי, הערנות להגיונות העמוקים המזינים את עצם ההבחנה בין השניים עשויה ללמד משהו לא רק על המתח ביניהם אלא על אופיו של הדיון במתח הזה. לדוגמה, השיח הליברלי מזוהה כהיגיון העומד בבסיסו של המרחב הטיפולי, ולעומת זאת השיח הקהילתי מזוהה כמה שמנחה ומעצב פעולות פוליטיות.² ההכרה בניגוד זה מאפשרת לפרק את הסימטריה המערכתית בין השניים - טיפולי מול פוליטי - ולבחון את ההיררכיה המוסרית שנוצרה ביניהם. שהרי לעומת הפוליטיקה, המזוהה באופן אסוציאטיבי כמעט עם אינטרסים והפעלת כוח, הטיפול מזוהה עם אלטרואיזם וסיוע. האמנם כך הדבר? בהכרח? תמיד? כל הזמן? ומה בדבר הפוליטיקה של הטיפול עצמו, הכוח הנלווה לעיסוק מקצועי זה והפריווילגיות המעמדיות, שלא אחת מאפשרות מלכתחילה התבססות במקצוע? מונחים כמו "יוקרת", "איכות" ו"אלטרואיזם", שנקשרו בעיסוק

Young, A. (1995). *The harmony of illusions: Inventing post-traumatic stress disorder*. 1
New Jersey: Princeton University Press

2 ראו למשל מזרחי, נ' (2011). מעבר לגן ולג'ונגל: על גבולותיו של שיח זכויות-האדם בישראל. מעשי משפט, 7, 51-74.

הטיפול כמעט למן ראשיתו, מזמינים בירור מעמיק יותר של יחסי הכוח שמתקיימים לא אחת בין אנשי טיפול ובין מי שהופכים מטופלים, ומבט רחב וביקורתי יותר על שוק העבודה ועל ההיררכיה המתקיימת בו בין קהילות מקצועיות שונות.

אלא שהצעה זו להרחבת המבט על המחול המסחרר בין הפוליטי לטיפולי יכולה הייתה להתנסח רק מתוך החריש שעשה המחבר ומן האדמה התחוה שהזמין אליה את קוראיו. האומץ, הנדיבות, אהבת האדם ופריצת הדרך - מעלות שייחס בפתירת הספר לשני אנשים משמעותיים בחייו שנכפתה עליו הפרידה מהם, אביו יוסף אבישר ומורהו דן בר-און - הן מעלות שגם הוא ניחן בהן: איש טיפול שמפעיל מבט רפלקסיבי נוקב אל חדר הטיפולים פנימה ומתוכו החוצה.